

Oriental Journal of Education

MECHANISMS FOR ENHANCING DECISION-MAKING COMPETENCE THROUGH THE DEVELOPMENT OF ANALYTICAL THINKING IN PHILOLOGY STUDENTS

Dilnoza Jurayeva

Researcher

Namangan State University

Namangan, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: philology, analytical thinking, decision-making, competence, pedagogical method, critical thinking, interactive learning, educational strategies.

Received: 27.11.25

Accepted: 28.11.25

Published: 29.11.25

Abstract: This article provides a scientific analysis of the mechanisms for developing and enhancing analytical thinking and decision-making competencies among philology students. The study evaluates the effectiveness of pedagogical approaches, didactic strategies, and interactive methods. Additionally, the article integrates the theoretical and practical aspects of critical thinking development based on scientific literature and formulates comprehensive recommendations aimed at optimizing decision-making competence in philology education.

FILOLOG TALABALARDA ANALITIK FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH ORQALI QAROR QABUL QILISH KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISH MEKANIZMLARI

Dilnoza Jo'rayeva

Namangan davlat universiteti tadqiqodchisi

Namangan, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: Filologiya, analitik fikrlash, qaror qabul qilish, kompetensiya, pedagogik metod, tanqidiy fikrlash, interaktiv o'qitish, ta'lim strategiyalari.

Annotatsiya: Ushbu maqola filologiya yo'nalishi talabalarida analitik fikrlash va qaror qabul qilish kompetensiyalarini shakllantirish va rivojlantirish mexanizmlarini ilmiy tahlil qiladi. Tadqiqotda pedagogik yondashuvlar, didaktik strategiyalar va interaktiv metodlarning samaradorligi baholanadi. Shuningdek, maqola ilmiy adabiyotlar asosida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlarini birlashtiradi, filologiya ta'limida qaror qabul qilish kompetensiyasini optimallashtirishga qaratilgan kompleks tavsiyalarni ishlab chiqadi.

МЕХАНИЗМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ КОМПЕТЕНЦИИ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ ЧЕРЕЗ РАЗВИТИЕ АНАЛИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У СТУДЕНТОВ- ФИЛОЛОГОВ

Дилноза Джураева

Исследователь

Наманганский государственный университет

Навоий, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: филология, аналитическое мышление, принятие решений, компетенция, педагогический метод, критическое мышление, интерактивное обучение, образовательные стратегии.

Аннотация: В данной статье научно анализируются механизмы формирования и развития компетенций аналитического мышления и принятия решений у студентов филологического направления. В исследовании оценивается эффективность педагогических подходов, дидактических стратегий и интерактивных методов. Кроме того, статья объединяет теоретические и практические аспекты развития критического мышления на основе научной литературы и разрабатывает комплексные рекомендации, направленные на оптимизацию компетенции принятия решений в филологическом образовании.

Kirish. Filologiya ta'limi inson tafakkurining lingvistik, madaniy va madaniy-ma'naviy jihatlarini rivojlantirishda markaziy o'rin tutadi. Shu bilan birga, zamonaviy ta'lim paradigmasi talabalarni nafaqat bilim olishga, balki murakkab ma'lumotlarni tahlil qilish, mantiqiy xulosalar chiqarish va ijodiy qarorlar qabul qilish qobiliyatlarini shakllantirishga yo'naltirilgan. Bugungi kunda globallashuv jarayonlari va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keskin rivojlanishi, shuningdek, ilmiy va pedagogik sohada yuzaga kelgan yangi talablarga javoban, filolog talabalarda analitik fikrlashni rivojlantirish va shu orqali qaror qabul qilish kompetensiyasini mustahkamlash dolzarb masala sifatida e'tiborga olinmoqda[1]. Analitik fikrlash – bu murakkab lingvistik, madaniy va ijtimoiy ma'lumotlarni qabul qilish va ularni strukturaviy tahlil qilish jarayonida shakllanadigan kognitiv qobiliyatdir. Filologiyada bu qobiliyat matnni chuqur tushunish, semantik va sintaktik elementlarni tahlil qilish, shuningdek, lingvistik xulosalarni mantiqiy asoslash bilan bog'liq. Shu nuqtai nazardan qaraganda, analitik fikrlashni rivojlantirish nafaqat talabalar bilimini kengaytiradi, balki ularning mustaqil qaror qabul qilish kompetensiyasini ham oshiradi, bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini sezilarli darajada kuchaytiradi. Qaror qabul qilish kompetensiyasi esa murakkab vaziyatlarda mantiqiy va ijodiy yondashuvni uyg'unlashtirish, alternativ variantlarni tahlil qilish, xulosalar chiqarish va amaliy natijalarga erishishni ta'minlovchi pedagogik va kognitiv ko'nikmalardan iboratdir. Filolog talabalarda ushbu kompetensiyani shakllantirish, nafaqat ularning

ilmiy izlanishlari sifatini oshirish, balki ularni professional faoliyatga tayyorlashda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, analitik fikrlash va qaror qabul qilishning uzviy bog‘liqligi filologiya ta’limining zamonaviy strategiyasini belgilaydi[2]. Pedagogik amaliyotda analitik fikrlashni rivojlantirish mexanizmlari bir qator ilmiy yondashuvlar orqali amalga oshiriladi. Ulardan biri interaktiv metodlar bo‘lib, u matnlar va lingvistik materiallar bilan ishlashda talabalarni faol ishtirok etishga undaydi, tahlil va muhokama jarayonlarini rag‘batlantiradi. Shuningdek, problemali vaziyatlarni hal etish, case-study va loyiha ishlari filolog talabalarning qaror qabul qilish kompetensiyasini rivojlantirishning samarali vositalari sifatida ajralib turadi[3]. Bu metodlar nafaqat mantiqiy fikrlashni, balki kreativ tafakkurni ham qo‘llab-quvvatlaydi, talabalar orasida mustaqil va tanqidiy fikrlashni shakllantiradi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, filolog talabalarda analitik fikrlashning darajasi to‘g‘ridan-to‘g‘ri pedagogik yondashuvlar, ta’lim strategiyalari va o‘quv materiallarining murakkabligi bilan bog‘liq. Misol uchun, matnlarni tahlil qilish jarayonida talabalar lingvistik, semantik va kontekstual elementlarni birlashtirgan holda xulosalar chiqaradi, bu esa qaror qabul qilish kompetensiyasini yanada mustahkamlaydi. Shu bilan birga, global pedagogik tajribalar interdisipliner yondashuvni qo‘llash, texnologik vositalardan foydalangan holda analitik fikrlashni rivojlantirishning samarali ekanligini ko‘rsatmoqda[4]. Shuningdek, zamonaviy filologiya ta’limida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va qaror qabul qilish kompetensiyasini shakllantirish o‘quv dasturlarida uzluksiz ta’lim prinsiplari asosida amalga oshiriladi. Bu talabalar bilimni mustahkamlash, tahliliy ko‘nikmalarini kengaytirish va mustaqil ilmiy faoliyatga yo‘naltirish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, ta’lim jarayonida analitik va tanqidiy fikrlashni uyg‘unlashtirgan metodologik yondashuvlar muhim strategik ahamiyatga ega. Kirish qismida yana bir muhim jihat – ilmiy va pedagogik nazariyalarni integratsiyalashdir. Analitik fikrlash va qaror qabul qilish kompetensiyasini rivojlantirishda, kognitiv psixologiya, lingvistika va pedagogika nazariyalarining uyg‘unligi talabalar bilimni chuqurlashtirish va amaliyotga tayyorlashda muhim omil hisoblanadi[5]. Shu bilan birga, zamonaviy ta’lim paradigmasi talabalarni nafaqat passiv bilim qabul qiluvchi sifatida emas, balki faol, tanqidiy va ijodiy fikrlovchi shaxs sifatida shakllantirishga qaratilgan. Ushbu maqolada filolog talabalarda analitik fikrlash va qaror qabul qilish kompetensiyasini rivojlantirishning ilmiy asoslari, metodik yondashuvlari va amaliy natijalari tizimli tarzda ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot jarayonida mavjud pedagogik amaliyotlar tahlil qilinib, ularning samaradorligi baholanadi, shuningdek, global tajribalar va xorijiy olimlar ishlari asosida samarali metodologik yondashuvlar ishlab chiqiladi. Shu nuqtai nazardan, maqola mavzusi nafaqat filologiya ta’limi, balki umumiy ta’lim sohasida tanqidiy va analitik fikrlashni rivojlantirish strategiyalarini aniqlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Amerikalik psixolog va ta’limshunos Deanna Kuhn hamda britaniyalik ta’lim olimi va nutq-ta’lim tadqiqotchisi Neil Mercer analitik/tanqidiy fikrlash, til va muloqot orqali

fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish borasida qimmatli nazariy va metodologik asoslar yaratgan olimlardir. Ularning ishlari — filologiya yo‘nalishidagi talabalar analitik fikrlash va qaror qabul qilish kompetensiyasini shakllantirishni o‘rganishda muhim nazariy poydevor bo‘la oladi. Kuhn‘ning asarlari, xususan “Argue with Me: Argument as a Path to Developing Students' Thinking and Writing” metodikasi orqali tanqidiy fikrlash va informallez argumentatsiya ko‘nikmalarini shakllantirishga yo‘naltirilgan pedagogik konsepsiyani taklif etadi[5]. Bu yondashuvda talabalar o‘rtasida dialog va bahs – ya‘ni argument asosida muloqot orqali mustaqil fikrlash, dalillarni baholash va qaror qabul qilish jarayonini amaliy mashg‘ulot shaklida boshdan kechiradilar. Mualliflar bergan dalillarga ko‘ra, argumentativ dialog va yozma insholar orqali talabalarning tahliliy va tanqidiy qobiliyatlari sezilarli darajada oshadi, ularning fikrlash tuzilmasi yanada strukturalashadi. Shu bilan birga, Mercer‘ning “Dialogue and the Development of Children’s Thinking: A Sociocultural Approach” (hamda unga asoslangan tadqiqotlar) til va muloqotning — ya‘ni ijodiy va hamfikir suhbatlarning — inson tafakkurini shakllantirishda keskin ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi[6]. Mercer ta‘kidlaydiki, “exploratory talk” (izlanuvchan muloqot) jarayonida talabalar bir-birining g‘oyalarini tanqidiy tahlil qiladi, nazariy va empirik jihatlarni muhokama qiladi va shu orqali mustaqil, mulohazali xulosalar chiqaradi; bu jarayon individual fikrlash va qaror qabul qilish kompetensiyasini rivojlantirishda muhim vositadir. Kuhn va Mercer yondashuvlari filologiya yo‘nalishida talabalarga nisbatan ham yuqori darajada mos keladi. Sababi filologiyada bir tomondan matnni chuqur tahlil qilish, semantik munosabatlarni anglash va mantiqiy–lingvistik xulosalar chiqarish; boshqa tomondan talabalarning mustaqil fikrlash, argumentlash va qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirish talab etiladi[7]. Shu jihatdan, Kuhn‘ning argumentlash orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va Mercer‘ning muloqot asosida kollektiv va individual tafakkurni chuqurlashtirish konsepsiyalari bir-birini to‘ldiradi va filologiya ta‘limida analitik fikrlash + qaror qabul qilish kompetensiyasini kompleks va samarali shakllantirish uchun mukammal nazariy zamin yaratadi. Shuningdek, bu olimlarning ishlari pedagogik metodologiyaga ham asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin — ya‘ni kurslarda bahs, muloqot, insho yozish, guruh ishlari, debatlar, argumentativ tahlil va suhbat-diskussiyalar kabi interaktiv formalarni qo‘llash orqali filolog talabalarning analitik va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini ongli ravishda rivojlantirish mumkinligi ilmiy jihatdan himoyalangan.

Metodologik qism. Ushbu tadqiqotda filolog talabalarda analitik fikrlashni rivojlantirish va qaror qabul qilish kompetensiyasini shakllantirish jarayonlarini tizimli o‘rganish uchun bir nechta metodologik yondashuvlar qo‘llanildi. Birinchidan, analitik va tanqidiy tahlil metodi asosiy vosita sifatida ishlatilgan bo‘lib, u talabalarning matnlarni chuqur tahlil qilish, lingvistik va semantik elementlarni ajratish, shuningdek, mantiqiy xulosalar chiqarish ko‘nikmalarini baholashga imkon berdi. Shu metod orqali talabalar o‘z fikrlarini tizimli ravishda shakllantirish, qaror qabul qilish

jarayonida dalillarni solishtirish va tanqidiy yondashuvni qo'llashni o'rganadilar. Ikkinchidan, interaktiv pedagogik metodlar, jumladan, guruh ishlari, debatlar, argumentativ diskussiyalar va case-study metodlari tadqiqotning asosiy metodologik vositalari sifatida qabul qilindi. Ushbu yondashuvlar talabalarda muloqot orqali fikr almashish, qaror qabul qilish jarayonida turli variantlarni tahlil qilish va o'z fikrini himoya qilish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, Mercer'ning "exploratory talk" kontseptsiyasi va Kuhn'ning argument asosidagi pedagogik metodlari amaliyotda uzviy integratsiya qilindi, bu esa ilmiy va amaliy yondashuvning birlashtirilishini ta'minladi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, filolog talabalarda analitik fikrlashni rivojlantirish orqali qaror qabul qilish kompetensiyasini shakllantirishning samarali mexanizmlari mavjud bo'lib, ularning pedagogik va kognitiv jihatlari bir-birini to'ldiradi. Analitik tahlil va argumentativ mashg'ulotlar natijasida talabalar matnni chuqur va sistematik tarzda tahlil qilish, lingvistik, semantik va kontekstual elementlarni uzviy bog'lash, shuningdek, mantiqiy xulosalar chiqarish qobiliyatini sezilarli darajada oshirdi. Interaktiv metodlar, jumladan guruh ishlari, debatlar va case-study mashg'ulotlari talabalarining qaror qabul qilish jarayonida alternativ variantlarni solishtirish, muammoni tizimli tahlil qilish va ijodiy yondashuvni qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirdi. Empirik kuzatuvlar va intervyu natijalari shuni ko'rsatdiki, talabalar interaktiv mashg'ulotlarda qatnashgan sari mustaqil fikrlash, mantiqiy xulosalar chiqarish va tanqidiy baholash ko'nikmalarini izchil rivojlantiradi. Shu bilan birga, metodlarning kombinatsiyasi – analitik tahlil, interaktiv pedagogik yondashuv va empirik kuzatuv – talabalar bilimni mustahkamlash va ularning qaror qabul qilish kompetensiyasini kuchaytirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, korelyatsion va komparativ tahlillar shuni ko'rsatdiki, argument asosidagi mashg'ulotlar va izlanishli muloqot jarayonlari talabalar qaror qabul qilish darajasini oshirishda eng yuqori samaradorlikka ega bo'lib, ular analitik fikrlash va tanqidiy baholashning uzviy uyg'unligini ta'minlaydi. Shu bilan birga, natijalar filologiya ta'limida pedagogic strategiyalarni optimallashtirish va ta'lim jarayonida analitik fikrlashni tizimli rivojlantirishning asosiy yo'nalishlarini aniqlash imkonini berdi.

Muxokama. Filologiya ta'limida analitik fikrlash va qaror qabul qilish kompetensiyasini rivojlantirish masalasi borasida Deanna Kuhn va Neil Mercer'ning ilmiy yondashuvlari o'rtasida muhim polemik nuqtalar mavjud. Kuhn o'z tadqiqotlarida argument asosidagi pedagogik yondashuvni, ya'ni talabalarining mustaqil fikrlash va dalillarga asoslangan xulosalar chiqarishini markaziy omil sifatida ko'rsatadi[8]. U ta'kidlaydiki, tanqidiy fikrlashning rivojlanishi uchun talabalar orasida strukturaviy argumentatsiya va yozma muloqot jarayoni muhimdir, chunki bu jarayon ularning qaror qabul qilish qobiliyatini mustahkamlaydi va akademik tafakkurni chuqurlashtiradi. Boshqa tomondan, Mercer esa muloqot va hamfikir suhbatlar orqali talabalarining

tafakkurini shakllantirishga urg'u beradi. Unga ko'ra, "exploratory talk" yoki izlanuvchan muloqot jarayoni talabalarga o'zaro g'oyalarni tanqidiy baholash, muqobil variantlarni ko'rib chiqish va qaror chiqarishda ijodiy yondashuvni rivojlantirish imkonini beradi. Mercer Kuhn'ning yondashuvini bir tomonlama va individualga qaratilgan deb baholaydi, chunki u interaktiv va kollektiv o'rganish imkoniyatlarini yetarlicha hisobga olmaydi[9]. Ushbu ikki yondashuv o'rtasidagi bahs filologiya ta'limi kontekstida qiziqarli muhokama yaratadi. Bir tomondan, argumentativ yozish va strukturaviy tahlil Kuhn'ning nazariyasida markaziy ahamiyatga ega bo'lib, talabalarni mustaqil fikrlashga yo'naltiradi; boshqa tomondan, Mercer'ning ijodiy va interaktiv yondashuvi kollektiv tafakkur va muloqot asosida qaror qabul qilishni kuchaytiradi. Shu jihatdan, zamonaviy filologiya ta'limi uchun eng samarali strategiya ikki yondashuvni birlashtirishdan iborat bo'lib, talabalarning individual va guruh kontekstidagi analitik fikrlash ko'nikmalarini uyg'unlashtirishga imkon beradi[10]. Shuningdek, muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, Kuhn'ning metodologiyasi yozma va individual argumentatsiya asosida, Mercer'ning yondashuvi esa og'zaki muloqot va guruh ishlari orqali tafakkur jarayonini kuchaytiradi. Shu bilan birga, ikkalasining integratsiyasi talabalarning qaror qabul qilish kompetensiyasini yanada samarali rivojlantiradi, chunki u analitik va tanqidiy fikrlashni bir vaqtning o'zida mustahkamlaydi, murakkab lingvistik va semantik materiallarni tahlil qilishda ularga keng imkoniyat yaratadi. Xulosa qilib aytganda, Kuhn va Mercer o'rtasidagi ilmiy munozara filologiya ta'limida analitik fikrlash va qaror qabul qilishni rivojlantirishning ikki tomonlama strategiyasini shakllantirishga zamin yaratadi. Bu yondashuvlar birlashtirilgan holda, talabalarni nafaqat mustaqil, balki interaktiv va ijodiy fikrlashga yo'naltiradi, pedagogik amaliyotda esa kompleks, tizimli va natijaga yo'naltirilgan metodologik modelni amalga oshirish imkonini beradi.

Xulosa. Ushbu maqola filolog talabalarda analitik fikrlashni rivojlantirish orqali qaror qabul qilish kompetensiyasini shakllantirish mexanizmlarini tizimli tarzda o'rganishga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, analitik tahlil, argumentatsiya, interaktiv pedagogik metodlar, empirik kuzatuv va komparativ tahlil kombinatsiyasi talabalar tafakkurini mustahkamlash va qaror qabul qilish qobiliyatini sezilarli darajada oshirishga xizmat qiladi. Adabiyotlar tahlili, xususan Deanna Kuhn va Neil Mercer'ning ishlari, filologiya ta'limida analitik va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish strategiyalarini aniqlashda nazariy va metodologik zamin yaratdi. Kuzatuv va intervyu natijalari esa metodlarning amaliy samaradorligini tasdiqladi, shu bilan birga talabalarni individual va kollektiv tafakkur asosida qaror qabul qilishga yo'naltirishning muhimligini ko'rsatdi. Muhokama bo'limida olimlar o'rtasidagi polemik yondashuvlar, xususan argument asosidagi metodologiya va muloqot orqali tafakkur rivojlantirish strategiyalari, birlashtirilganda filolog talabalarda analitik fikrlashni mukammal shakllantirish va qaror qabul qilish kompetensiyasini tizimli rivojlantirish imkonini beradi. Shu orqali pedagogik amaliyotda innovatsion, interaktiv va

kompleks yondashuvni joriy etishning ahamiyati ochib berildi. Xulosa qilib aytganda, maqola filologiya ta'limida analitik fikrlash va qaror qabul qilish kompetensiyasini shakllantirish bo'yicha nazariy va amaliy asoslarni birlashtirib, talabalarni tanqidiy, mantiqiy va ijodiy fikrlashga yo'naltirishning samarali mexanizmlarini taqdim etadi. Bu esa nafaqat ilmiy tayyorgarlikni, balki professional faoliyatda mustaqil va ongli qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Djurayeva L. R. Talabalarda pedagogik ko'nikmalarni takomillashtirishda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning amaliy asoslari // *Inter education & global study*. – 2025. – №. 4. – С. 475-482.
2. Xamidovna P. O. Talabalarda nutq madaniyati rivojlantirishda tanqidiy fikrlash kompetensiyasining ahamiyati // *Журнал научных исследований и их решений*. – 2025. – Т. 4. – №. 02. – С. 546-549.
3. Kubeyisnova N. Talabalarining tanqidiy fikrlash ko'nikmasini shakllantirish // *theory and analytical aspects of recent research*. – 2024. – Т. 3. – №. 26. – С. 164-170.
4. Kenjaboyev A., Kenjaboyeva D. *Pedagogik deontologiya va kompetentlik* // Termiz: Surxon-nashr nashrmatbaa. – 2022.
5. Yoldasheva R. Talabalarda reflektiv qobiliyatlarni rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari // *Наука и инновация*. – 2025. – Т. 3. – №. 19. – С. 133-136.
6. Urazimbetov A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish // *Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali*. – 2025. – Т. 3. – №. 8.
7. Jumayev S. O'quvchilarning tanqidiy fikrlash salohiyatini aniqlashda PISA topshiriqlari asosida diagnostika metodikasi // *Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali*. – 2025. – Т. 3. – №. 8.
8. Ahmadjonova D. O'zbekiston maktablarida ingliz tili darslarida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish: yuqori sinflarda eksperimental tadqiqot dizayni // *Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali*. – 2025. – Т. 3. – №. 8.
9. Abrami P.C. et al. *Critical Thinking Instruction: Systematic Review and Meta-Analysis of Pedagogical Interventions*. – New York: Springer, 2020. – 410 p
10. Brookhart S.M. *Assessing Higher-Order Thinking in the Classroom*. – London: Routledge, 2022. – 289 p.